

A RESEARCH AIMED TO DETERMINE THE VALUES CONTAINING TACIT KNOWLEDGE IN ANTAKYA'S CULTURAL MARKET

DOI: 10.17261/Pressacademia.2016219937

Husniye Ors¹, Pelin Surmeli²

¹Gazi University. ohusniye@gmail.com

²Koc University. psurmeli@ku.edu.tr

ABSTRACT

With the effects of globalization that more and more has homogenized markets, consumers have begun to prefer to experiment events they perceive differently in social, cultural, geographic, technologic etc. areas. This leaning has made local and cultural factors preferential in particular in the tourism market. The cultural factors embodied in revealing the tacit knowledge behind these factors, that are the subject of the cultural market, have become the qualities of attraction sought in cultural tourism. In this context, the aim of this research is to determine the tacit knowledge factors behind the cultural market values of Antakya which is a city existing since the Paleolithic Period to the present time and, in this way, bring these factors to the global tourism market. This research conducted with the in-depth interview method has come to the conclusion that *künefe* (kunefah) making, silk weaving and laurel soap making is tacit knowledge original to the region while stone carving is tacit knowledge genuine to the individual.

Keywords: CulturalMarkets, Tacit Knowledge, TourismSector, History of Art, Antakya

JEL Classification: M30, H0

ANTAKYA'NIN ÖRTÜLÜ BİLGİ İÇEREN KÜLTÜR DEĞERLERİNİN TESPİT EDİLMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

ÖZET

Küreselleşmenin etkisi ile gittikçe homojenleşen pazarlarda tüketiciler sosyal, kültürel, coğrafik, teknolojik, vb alanlarda farklı olarak algıladıkları olguları deneyimlemeyi tercih etmeye başlamış, bu yönelim özellikle turizm pazarında yerel/kültürel unsurları ayrıcalıklı kılmıştır. Kültürel pazarlara konu olan unsurların arkasında saklı duran örtülü bilginin açığa çıkarılması ile somutlaşan kültürel unsurlar, kültür turizm için aranan cazibe nitelikleri haline gelmiştir. Bu bağlamda araştırmanın amacı, Poeolitik dönemden günümüze kadar yaşayan bir kent olan Antakya'nın kültürel pazar değerleri arkasında saklı duran örtülü bilgi unsurlarını tespit etmek ve böylece bu unsurları dünya turizm pazarına kazandırmaktır. Derinlemesine mülakat yöntemi ile yapılan araştırma ile künefecilik, ipekçilik ve defne sabun imalatının yöreye özgü örtülü bilgi, taş oymacılığının ise bireye özgü örtülü bilgi içerdiği sonucu elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Pazarlar, Örtülü Bilgi, Turizm Sektörü, Sanat Tarihi, Antakya

JEL Sınıflandırması: M30, H00

1.GİRİŞ

Küreselleşen dünyada belli bir yöreye özgü ürünlere ev sahipliği yapan kültürel pazarlar, ayırıcı bir rekabet avantajı taşıyan cazibe merkezleri haline gelmiştir. Bu çekim noktalarının global turizm sektöründe rekabet avantajı elde edebilmesi, ancak ayırıcılık özelliğini kullanabilmeleri ile mümkün olabilecektir. Doğal güzelliklerin yanı sıra özellikle yöresel tatlar, el sanatları, dini kültürel miras gibi değerlerin iç içe bulunduğu mekanlar, küresel turizm rekabetinde güçlü konuma gelmektedir. Bu stratejik ayrıcalık, ancak dünya turizm pazarında bu unsurların eksiksiz ve doğru biçimde belirlenmesi ön koşuluna bağlıdır. Bu bağlamda kültürel pazar değerlerinin içinde gizli duran, kelime veya sembollerin ötesinde ancak deneyim, eylem ve birikimle dışarıya yansıyan örtülü bilgi potansiyelinin ne düzeyde bilinir olduğu, sorgulanması gereken bir sorudur.

Örtülü bilgi, insan eylemler ve deneyimleri ile anlam kazanan, deneyimleri ile devam eden ve kolay bir şekilde paylaşılıp aktarılamayan bilgi olarak açıklanmaktadır. Örtülü bilgi, bireye ve yöreye göre olmak üzere iki boyutta ele alınır. Yöre-odaklı örtülü bilgi; tarih, fiziki çevre, dinî ve kültürel unsurlar ile somutlaşmaktadır. Araştırmanın amacı; dünya medeniyetlerinde özellikli bir yeri olan Antakya'nın rekabette ayırıcı özellik taşıması bağlamında, kültürel pazarını karakterize eden tarihi, dini, kültürel ve fiziki değerlerinin arkasında saklı duran , sözcük veya sembollerden ziyade deneyim ve eylemlerle dış dünyaya yansıyan örtülü bilgi değerlerinin tespit edilmesi ve bu değerlerin Türk ve Dünya turizm pazarına kazandırılmasıdır. Yapılan literatür taramasında Antakya için böyle bir çalışmanın olmadığı saptanmış olup, araştırma bu yönü ile gerek turizm ve pazarlama bilim dalları açısından gerekse uygulama alanı açısından özgün bir çalışma niteliği taşımaktadır.

2.KÜLTÜREL PAZAR ve ÖRTÜLÜ BİLGİ: KAVRAMSAL BAKIŞ

Küreselleşmenin tüm ekonomileri tek bir homojen pazar haline getirme gücünün yaygın kabulünün yanında bu düzlem içerisinde tüketicilerin farklı olanı bulma arayışına girdiği, farklı olabilmeye yoğunlaştığı da yaşanan bir durumdur (Watson, vd. 2002: 923). Bu pazarlarda tüketiciler sosyal, kültürel, coğrafik, teknolojik, vb alanlarda kendilerinin farklı olarak algıladıkları olguları deneyimleyerek bu farklılığı yaşamlarına entegre etme sürecine girmişlerdir (Doğan, 2006).

Küreselleşen günümüz dünyasında teknolojinin bu denli gelişmiş olması ve bu gelişmenin doğanın bir parçası olan insan yaşamının her alanına girip baskın hale gelmesi, insanı doğal hayattan koparma tehlikesinin duyumsanmasını beraberinde getirmiş ve bu süreç insanın bu baskın güçten kendini ayırma/kurtarma arayışına sevk etmiş, teknolojinin çok düşük düzeyde olduğu, bir başka ifade ile insanın doğal yaşamdan kopmamış olduğu dönemleri mevcut zamanda yaşatma içsel-arzusu ortaya çıkmıştır. İnsanın geçmişe dönüş arzusu ile yüzlerce yıllık gelenekleri sürdüren, tarihi, kültürel geçmişi olan yörelerin birer kültür pazarına dönüşmesini beraberinde getirmiştir.

Kültür; yaşayış biçimini, tarihi, insana ait unsurları ile bozulmamışlığı, maddi ve manevi kültür olarak günümüze yansır. Maddi kültürün oluşmasında temel dinamik; manevi kültürdür. Düşünme yetisi olarak ifade edilen manevi kültür, bu noktada örtülü bilgi ile kesişmektedir (İbicioğlu ve Doğan, 2006). Topraklarında geniş ve zengin bir tarihe sahip olan bölgeler çeşitli dini inanışlara ev sahipliği yapmakla eşsiz bir inanç turizmi yararmakta ve bu kültür değerleri içinde, ifade edilemeyen örtülü bilgi saklanmaktadır.

Kültürel pazarlar, belirli bir bölge veya yöreye özgü ürünlerin satıldığı, soyut/somut varlıkların teşhir edildiği ve/veya yaratımının görselleştirildiği, alıcılarının büyük çoğunluğunun yöre dışından insanların oluşturduğu coğrafik mekanlar olarak karakterize edilmektedir. Bu pazarlar için üç kilit unsur şöyle özetlenebilir (Doğan,2006:86):

a.Kültürel pazarlardaki mamul/hizmetlerin temelde o yöreye özgü olması:

Bu pazarlara konu olan ürünler yüzlerce, hatta bazen binlerce yıllık bir geçmiş zamana dayalı olan değerler olabilmektedir.

b.Bu pazarlardaki tüketici/alıcılar ülke dışından gelen yabancılar veya yöre dışından gelen yerli insanlardan oluşmaktadır.

c. Açık ve kapalı alanları kapsayabilen kültürel pazarların kesin bir fiziksel sınır ile belirlenmesi mümkün değildir. Zira bu mekanlarda tarihi bir mekan, eşsiz bir doğal güzellikle beraber yöre insanının evinde yaptığı yöreye özgü el-İşi, mutfağında pişirdiği eşsiz bir tat, zanaatkarının atölyesinde işlediği bir bakır kap, bu pazarın temel bileşenlerini teşkil edebilmektedir.

Geçmiş uygarlıkların tarihi kalıntıları şeklinde günümüzde ortaya çıkan miras, turizmde tek olma ayrıcalığına sahip, rekabet üstünlüğü olarak değerlendirilmektedir. Doğal coğrafi şartlar bölgeye ait eylemleri etkilemektedir. Bu unsurlar başka yere taşınamama, taklit edilememe gibi nedenlerden dolayı örtülü bilgiyi bünyesinde barındırırlar (Bolat, 2009).

Bilgi; olayları ve olguları tanıma, anlama ve açıklamaya yönelik olarak eğitim, gözlem, araştırma veya deneyim yoluyla elde edilmiş ve zihinsel süreçten geçmiş olgular veya fikirler bütünü olarak açıklanmaktadır. Çevresel etkileşimlerde bilgi temel olarak açık ve örtülü bilgi şeklinde açığa çıkar. Açık bilgi, resmi ve sistematik olarak bir araya getirilmiş metin, tablo, diyagram, vs. şeklinde sunulan bilgi (Durna ve Demirel, 2008:143) olarak tanımlanmaktadır. Örtülü bilgi ise sözlü ve yazılı olmayan, bir eylemle veya davranışla ortaya çıkan, uzun dönemli bir birikim ve deneyim ile kazanılan, kısa sürede aktarılıp paylaşılamayan (Malone, 2002:116) bilgi olarak açıklanmaktadır. Örtülü bilgi; oldukça kişisel ve özgül-bağlamli olan ve deneyim ile biçimlenen profesyonel bir yetenek, ustalık veya kavrayıştır (Bolat, 2009). Bir başka ifade ile örtülü bilgi insanın eylemleri ile anlam kazanmakta ve kolayca aktarılamamaktadır (Johannessen, vd., 2001:7). Örtülü bilgi yalnızca sosyal etkileşimler yoluyla kazanılabilen bir başka ifade ile sosyalleşme ile diğerlerinin örtülü bilgisi haline gelebilmekte, bireyin davranışlarının , düşünce ve deneyimlerinin içinde saklı olarak zihnin içinde gizlenmiş ve bireyin davranışlarına yön vererek kişisel beceri veya pratik know-how yoluyla anlaşılabilir (Turgut ve Begenirbaş, 2014:148).

Bu açıklamalar ışığında örtülü bilginin temel özellikleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

-İfade Edilme Güçlüğü: Örtülü bilginin özelliklerinin başında anlatılması ve/veya dışavurum zorluğu gelmekte ve 'ifade edilemeyen bilgi' şeklinde tanımlanmaktadır (Dawson, 1997).

- Deneyimle Kazanılma: Örtülü bilgiyi içinde barındıran ürünlerin oluşumundaki beceriler ancak deneyim ile elde edilebilmektedir (Boiral, 2002). Örtülü bilgi tecrübe ağırlıklı bir yapıya sahiptir, bu nedenle 'ne'yi bilme değil, 'nasıl'ı bilme (Bolat, 2009) olarak açıklanmaktadır.

-Usta-Çırac İlişkisine Dayanma: Örtülü bilgiyi barındıran işin tam olarak kelimelerle anlatılamaması, ifade edilme zorluğu, bu işi yapanın becerisine dayanması nedeniyle, işin bir başkasına aktarılabilmesi ancak gözlem-deneyim-uygulama ile olabilmeyi şart koşar. Bu nedenle örtülü bilgi 'tecrübeden gelen güç' (Doğan,2006; Johannessen, vd. 1999) şeklinde tanımlanmaktadır.

-Bireye Özgü Olma: Örtülü bilgiye konu olan sanatın yaratıcısı; bireydir ve bu sanat ancak birey ile hayat bulmakta, gelişmekte ve geleceğe taşınabilmektedir (İbicioğlu ve Ak, 2005; Doğan, 2006).

-Taklit Edilme Güçlüğü: Bireyin davranış ve eylemlerinde saklı duran ve elde edilebilmesi uzun zaman alan örtülü bilginin bu özellikleri, diğer insanlar tarafından görülme ve/veya taklit edilmesini oldukça zorlaştırmaktadır. Zira örtülü bilgiyi elinde bulunduranın, bu bilgiyi başkalarına aktarma isteği ve karar mercisinin sahipliği, örtülü bilgiye sahip olana ayrıcalıklı bir güç vermektedir.

Örtülü bilgi bireye ve yöreye göre olmak üzere iki boyuta ayrılmaktadır. Bireysel örtülü bilginin oluşmasının gelişmesi mesafe (uzaklık) ve mekana bağlı olarak bireyi etkilemektedir. Örtülü bilgi daha çok duygular, sezgiler, deneyim yoluyla ortaya çıktığından mesafe, yüz yüze etkileşim, paylaşım ve bilginin transferi itibarıyla zorluklar yaratmaktadır. Bireylerin etkileşimleri fiziki bir ortamda gerçekleşmekte olduğundan, örtülü bilginin ortaya çıkmasında bu çevre olumlu etki etmektedir. Bireylerin fiziki çevreden aldığı bir materyal, bir deneyim veya aktivite, bilginin işlenmesi ve transferi sürecinde etkili olmakta ve buna yön verebilmektedir (Bolat, 2009). Hemen hemen her el ve iş sanatının merkezinde birey bulunduğundan, bu bilginin nesilden nesile aktarılabilmesi ancak bireyler aracılığıyla mümkün olabilmektedir. Bu nedenle günümüzde bir çok zanaat/sanat kaybolma riski tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Yöre-odaklı örtülü bilgi içerisinde tarih, fiziki çevre, dini unsurlar ve kültürel unsurlar yer almaktadır (Bolat, 2009). Uzun yıllar süren birikim ve deneyim ile elde edilmesi, kelime, sembol, vs dışında deneyim ile kazanılması, taklit edilme gücü ve istendiği anda aktarılamaması, aktarılmasının uzun zaman alması özellikleri itibarıyla örtülü bilginin güçlü bir rekabet aracı olduğu söylenebilir. Örtülü bilginin somutlaştırılma yöntemleri; model alma, yüz-yüze etkileşim, fotoğrafçılık, hikayeleştirme, ve yazılı-görsel kaynak haline getirmedir (Lubit, 2001; İbicioğlu ve Doğan, 2006; Bolat, 2009).

Yapılan literatür incelemesinde Türkiye'nin kültür pazarında kültürel unsurların örtülü bilgi içerip içermediğine ilişkin iki çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmalardan ilki Doğan (2006) tarafından Beypazarı ilçesindeki kültürel unsurlar üzerine yapılmıştır. Araştırma Beypazarı'na özgü olan gümüş işlemeciliği (telkâri), hediyelik eşya imalatı (bakır, çanak, demircilik) ve yöreye özgü gıda mamullerinden Beypazarı kurusu ile bazlamının örtülü bilgi içerdiğini ortaya koymuştur. Diğer çalışma Bolat (2009) tarafından Şirince şarabı üzerine yapılmıştır. Araştırma sonucunda Şirince'de imal edilen Şirince şarabının örtülü bilgi içerdiği sonucu elde edilmiştir.

3.ARAŞTIRMA AMAÇ ve YÖNTEMİ

Araştırmanın amacı Antakya kültürel pazarının avantajını oluşturan tarihi, dini, kültürel ve fiziki değerlerinin arkasında gizlenen, deneyim ve eylemlerle dış dünyaya yansıyan örtülü bilgi potansiyelinin somutlaştırılarak Türk ve dünya turizm sektörüne kazandırılması olduğundan, araştırma birincil veri kaynaklarına dayalı keşifsel bir araştırmadır. Araştırma amacını gerçekleştirebilecek en uygun araştırma yöntemi, birincil kaynak veri toplama yöntemlerinden derinliğine mülakattir. Bu nedenle araştırmada derinlemesine mülakat yöntemi uygulanmıştır.

Araştırma planında üç aşamalı bir süreç izlenmiştir. Birinci aşamada Antakya'nın tarihi birikimi ikincil veri kaynaklarından araştırılmış ve Antakya'ya özgü olan tarih, fiziki çevre, dini ve kültürel unsurlar tespit edilmiştir. Araştırmanın ikinci aşamasında, örtülü bilginin dışarıdan değerlendirilebilecek olan iki özelliği dikkate alınarak, örtülü bilgi unsurlarından deneyim ve bireysel beceri özellikleri taşıyan potansiyel unsurlar araştırılmıştır. Bunun için Antakya'da doğup büyüyen, yörenin fiziki, sosyal ve kültürel çevreleri ile iç içe ve etkileşim halinde olan bir araştırmacı gazeteci-yazar ve Antakya mutfağı hakkında bir kitabı olan iki ehil Antakyalı ile derinlemesine mülakat yapılmıştır. Bu mülakatlar sonucunda Antakya Ticaret Odası'nın coğrafi işaretleme yaptırdığı 'künefe', Antakya'ya özgü olarak imal edildiği ifade edilen 'ipekçilik', Antakyalı bir sanatçının yaptığı sanat eserleri ile yöreyi dış pazarlara duyuran 'taş oymacılığı' ve Antakya'da yetişen defne ağacı meyvesinden imal edilen 'defne sabunu' örtülü bilgi potansiyelleri olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın üçüncü aşamasında, belirlenen dört potansiyel örtülü bilgi unsurlarının, gerçekten örtülü bilgi içerip içermediğini tespit etmek amacıyla, bu unsurları imal eden ve/veya yapan imalatçı/sanatçılarla ayrı ayrı derinlemesine mülakat yapılmıştır.

4.BULGULAR

Örtülü bilgi kaynaklarını keşfetmek için ilgili yörenin kültürel, tarihi, fiziki/doğal ve dini unsurlarını incelemek gerekir. Araştırmamızda Tunç çağına dayanan Antakya'nın potansiyel örtülü bilgi kaynaklarını ortaya çıkarmak amacıyla ilgili boyutlar ikincil veri kaynaklarından incelenmiş ve birincil veri toplama yöntemi ile araştırılmıştır.

Antakya'nın Kültürel Unsurları

Antakya, verimli toprakları ve stratejik önemi dolayısıyla tarih öncesi dönemden günümüze, uygarlıklar boyu ilgi odağı olmuştur. Şehrin günümüz yerleşkesinin temeli Büyük İskender zamanında atılmışsa da, çevresinde yer alan Tayinat ve Açana yerleşkeleri Tunç çağına dayanır ve Asur, Hitit, Babil ve Pers uygarlıklarının izlerini taşır (Demir, 1996: 21-22). Büyük İskender ile günümüz yerleşkesine konumlanan şehir, Helenistik dönem sonrası Seleukos İmparatorluğu'nun başkentliğini yapmıştır (Demir, 1996:25). Akabinde Roma İmparatorluğu döneminde altın çağını yaşayan Antakya, konumu dolayısıyla Uzak Doğu ve Yakın Doğu'yu, Anadolu ve Avrupa ile bağlamış, liman kenti olması dolayısıyla da en önemli ticari merkezlerden biri haline gelmiştir. Ticari özelliği dolayısıyla artan sosyal etkileşimlerinin kazandırdığı kültürel zenginliklerin izleri günümüze değin sürmektedir. Hristiyanlığın yayılması sırasında konumundan dolayı bir köprü görevi gören ve İncil'de de adı geçen Antakya, 'Hristiyan' kelimesinin ilk kez kullanıldığı yer olan St.Pierre Kilisesi ile Antakya, Bizans İmparatorluğu

döneminde en önemli dini merkezlerden biri haline gelmiştir (Demir, 1996: 21-33). 1963'te ise Vatikan tarafından Hıristiyan Hac merkezlerinden biri olarak ilan edilmiştir. Selçuk, Memlük ve Osmanlı geçmişinin yanı sıra erken Cumhuriyet döneminde de önemini korumuş, antik çağlardan günümüze uzanan etnik ve din çeşitliliğini kültürel zenginliklerine yansıtmıştır. Habib-i Neccar Camii, inanç turizm bakımından bir diğer önemli çekim noktasıdır. Habib-i Neccar, Hz.İsa'nın oniki havarisinden biri olan St.Pierre'in Hıristiyanlığı yaymak için geldiği kentte ona yardımcı olması dolayısıyla Hıristiyan toplumu, adının Kur-an'ı Kerim'de geçmesi dolayısıyla da İslam toplumu için önem taşımaktadır. Bunların yanı sıra tarihi manastır ve kiliseleri, dünyanın en büyük üç mozaik müzesinden birine sahip olması, M.S. I. – VI. Yüzyıllara dayanan tarihi Antakya Evleri ile Antakya, somut kültürel mirası oldukça zengin bir kenttir. Bu bağlamda Antakya'da Antakya Evleri, surları, Helenistik döneme ait mozaikleri ile tarihi; St.Pierre Kilisesi başta olmak kiliseleri, St. Simon Stylite manastırı, Habib Neccar Camii ile dini; fiziksel güzellikleri, doğal güzellikleri ve 'Defne' ağacı ile doğal unsurlar örtülü bilgiyi içlerinde barındırmaktadır.

Antakya'nın Örtülü Bilgi Kaynaklarının Keşfi

Antakya'nın örtülü bilgi unsurlarını ortaya çıkararak kültürel pazarlara kazandırmak amacını taşıyan çalışmanın birincil kaynaktan veri toplamak için derinlemesine mülakat yapılmıştır. Birincil araştırmaya başlarken kimlerle derinlemesine mülakat yapılacağına ilişkin kararda, örtülü bilginin oluşmasında kilit faktör olan 'deneyim' dikkate alınmıştır. Bu faktör, araştırmaya katılacak olan katılımcıların seçiminde belirleyici rol oynamış ve deneyimde en uzun süreye sahip olan imalatçı/sanatçılarla görüşme yapılmıştır.

Derinlemesine mülakatta, araştırmanın odak konusu olan ilgili kültürel unsurun örtülü bilgi içerip içermediğini tespit etmek amacıyla literatür çalışmalarından (Bolat,2009., Doğan, 2006) yararlanılmıştır. Bu amaçla görüşme esnasında, görüşme yapılan kişilere ilgili unsur itibari ile örtülü bilginin keşfedilmesine ilişkin olarak aşağıdaki sorular sorulmuştur:

Usta-Çırak İlişkisi

-Bu işi büyüklerinizden mi öğrendiniz?

-Sizce bu yaptığınız iş nesilden nesile bir kültürel miras mıdır?

Deneyim

-Bu mesleği uygulamadan öğrenmek mümkün müdür?

-İşinizde deneyim önemli midir?

İfade Edilme Güçlüğü

-Yaptığınız bu işi sadece kitap, video ve benzeri kaynaklardan okuyarak, dinleyerek öğrenmek mümkün müdür?

-İşinizdeki deneyimin özünde bilgi var mıdır?

-İşinizde deneyim zamanla mı oluşmaktadır?

-Yaptığınız işi kelimelerle anlatmak zor mudur? Görmek/izlemek mi gerekmektedir?

Taklit Edilme Güçlüğü

-Bu işi öğrenmek için uygulamak mı gerekmektedir?

-Bu işi kelimelerden çok işi yaparak mı öğretirsiniz?

-Yaptığınız işi taklit etmek zor mudur?

-Yaptığınız iş birikime dayalı olduğu için taklidi zor mudur?

Bireysel Beceri

-Yaptığınız iş bireysel beceriye dayanmakta mıdır?

-'İnsan', işinizde kilit unsur mudur?

Kültürel Unsurlar

- Bu işi bir 'kültür' olarak değerlendirir misiniz?
- Yaptığınız iş Antakya'nın kültürü ile bir bütünlük taşımakta mıdır?
- Bu iş Antakya'nın kültür mirasına bir katkı mıdır?

Fiziki Çevre

- Antakya yöresinin kendine özgü doğal güzelliği sizin için bir avantaj mıdır?

Geleneksellik

- Yaptığınız iş geleneksel bir meslek/iş midir?
- Bu yörenizde geleneksel yöntemlerle mi yapılmaktadır?
- İşiniz Antakya'nın gelenekleriyle bir bütünlük oluşturmakta mıdır?

Tarihçesi yazılı kaynaklarda 10. Yüzyıla dayanan künefe, günümüzde Arap topraklarında süregelen yöntemlerden ayrılarak Hatay'da kendine has bir gelenek yaratmıştır (Roufs ve Roufs, 2014: 208). Yapılış tekniği, diğer kültürlerde var olanın aksine peynirin kadayıf içerisinde rulo yapılması değil, iki katman arasına konulması olan Hatay künefesi, yapımında kullanılan peynirin künefeye özel olarak üretilen bir peynir olması dolayısıyla da oldukça kendine özgüdür.

İkinci aşamadaki görüşmelerde öğrenildiği üzere, Antakya'da yedi adet künefecisi olduğu saptanmıştır. Bunlar içerisinde kırk yılın üstünde faaliyette olan üç adet künefecisi olduğu belirlenmiş ve bu künefe yapım/satım noktalarına gidilerek künefe ustaları ile derinlemesine mülakat yapılmıştır. Görüşme yapılan künefe ustalarına künefeyi yaparken usta-çırak ilişkisinin ve bunu öğrenmek için deneyimin gerekip gerekmediği, taklit güçlüğünün olup olmadığı, bireysel beceriye ihtiyaç duyulup duyulmadığı, yöreye-özgü kültürel bütünlük taşıyıp taşımadığı, fiziksel çevre ile ilişkisinin olup olmadığı ve yöreye-özgü gelenekselliğe haiz olup olmadığına ilişkin yukarıda ifade edilmiş olan örtülü bilginin keşfedilmesine ilişkin olan sorular sorulmuştur. Antakya'nın potansiyel örtülü bilgi unsurlarından olan künefenin örtülü bilgiye haiz olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan derinlemesine mülakatta, istenilen lezzette künefe yapabilmek için usta-çırak ilişkisine dayalı olması gerektiği, künefede istenilen lezzeti yakalamak için künefe yapım aşamasındaki püf noktaları bilmek gerektiği, künefe yapımının beceri gerektirdiği, iyi bir gözlem yaparak ve zaman içinde tecrübe ederek öğrenilebildiği, künefe yapımını öğretmenin yolunun kelimelerle anlatmaktan ziyade yapımının tüm aşamasında uygulama esnasında gösterilerek olabildiği, deneyime bağlı öğrenilebildiğinden beceriye ihtiyaç duyulduğu, künefenin Antakya'nın tarihinden gelen bir geleneksel ürünü ve mutfak kültürünün öncelikli öğesi olduğu, Antakya'nın fiziki çevresi ile ilişkili olduğu, bunun nedeninin künefede kullanılan girdi malzemelerinden olan tereyağı ve künefe peynirinin, bu yörede yetişen hayvanların sütünden elde edilerek yapıldığı ve Antakya geleneklerinde yemekli misafirlere olmazsa olmaz bir ikram özelliği taşıdığı tespit edilmiştir. Künefe yapımının taklidi konusunda ise taklit edilebileceği fakat istenilen lezzette bir künefe için bunun mümkün olmayacağı zira deneyimin ön koşul olduğu ifade edilmiştir. Bu verilere bağlı olarak Antakya'nın kültürel unsurlarından biri olan künefenin örtülü bilgi içerdiği sonucu elde edilmiştir.

Antakya'nın potansiyel örtülü bilgi unsurlarından bir diğeri 'ipekçilik'tir. Konstantin zamanında en parlak zamanını yaşayan Doğu-Batı arası ticaret yolları, Antakya'nın eşi benzeri görülmemiş bir refaha kavuşmasını sağlamıştır (Demir, 1996: 49). Bizans döneminde en değer verilen lüks tüketim ürünlerin başında gelen ipek, Uzak Doğu'dan Anadolu'ya geldiği İpek Yolu ile batı ülkelere ulaşmıştır. İpek yolunun batı ayağının başlangıç yollarından biri de Antakya kabul edilmektedir (Guntern,2010: 432; Johnson,2013: 13). Tarihçesi Erken Bizans Dönemine dayanan Antakya ipekçiliği, 20. Yüzyılın başlarına kadar aktif olarak devam etmiştir.

Resim.1: “Ustalar, Fransa’ya ihraç edilecek ipek kozaları alımı sırasında, Antakya,Suriye” (Underwood& Underwood,1895-1900)

Günümüzde Antakya’da ipekçilik yapan bir imalatçı olduğu saptanmış ve o usta ile derinliğine mülakat yapılmıştır. Tek kalan ipek ustasının ifadesine göre, kendileri beşinci kuşaktan bu işi devam ettirmektedirler. 1930’larda sayısı ellinin üstünde ipek dokumacısı mevcutken, günümüzde yalnızca kendisinin kaldığını, bu işi çok uzun yıllar öncesinden atalarından öğrendiklerini belirtmiştir. Bir röportajda kendisine sorulan ‘mesleğinize mi, eşinize mi daha çok aşkınsınız?’ sorusuna, ‘mesleğime’ yanıtını verdiğini belirtmiş ve atalardan yadigar kalması nedeniyle bu işin bir ‘gönül’ işi olduğunu vurgulamıştır.

İpek kumaş dokumasına ipek böceği yetiştirmekten başlamaktadır. İpek böceği dut ağacının yaprağı ile beslenen bir böcektir. Bu geleneksel yöntem ipek kumaş dokumacılığının dut ağacı yetişebilen fiziksel çevre ile ilişkili olduğu görülmektedir. İpek böcekleri koza halinde iken işlenecek olan ip, geleneksel bir işlemlerle kozalardan elde edilmektedir. Bu işlemde birkaç püf noktası mevcuttur. Su belli bir sıcaklığa geldiğinde kozaların içine atılmasını takiben görsel olarak aktarılabilen bu süreçte kozaların ‘uç-bırakması’nın sağlanması gerekmektedir. Bundan sonra elde edilen ipler dokunmaları için tarihi tezgaha yerleştirilmekte, büyük bir şevkle dokunmakta, dokunan ipek kumaşlar elle yıkanmakta, kuruduktan sonra desen işlemine başlanmaktadır. Bu geleneksel yöntemi otomasyon ürünlerinden ayıran en önemli fark; ipek kumaşların daha kalın, daha kaliteli ve dayanıklı olmasıdır.

Derinlemesine mülakat esnasında, ipekçiliğin örtülü bilgi içerip içermediğini ortaya koymak amacıyla yukarıda belirtilen örtülü bilginin keşfedilmesine ilişkin sorular yöneltilmiştir. Bu sorulara alınan cevap ve açıklamalara bağlı olarak; Antakya’da yapılan ipekçiliğin usta-çırak ilişkisine dayalı, ancak ve ancak tecrübe ile öğrenilebilen, ifade edilerek aktarılmaktan ziyade uygulama ile öğretilebilen, aynı yöntemle imalatının taklit edilmesi kolay olmayan, bireysel beceriye gerek duyan, kültürel unsurları içerdiği, fiziki çevre ile ilişkili ve geleneksellik özelliğine haiz olduğu bulguları elde edilmiş olup, ipekçiliğin örtülü bilgi içerdiği sonucu elde edilmiştir.

Antakya’nın potansiyel örtülü bilgi unsurlarından bir diğeri taş oymacılığıdır. Yapılan görüşmelerde taş oymacılığı yapan yalnızca bir usta/sanatçının olduğu bilgisine ulaşılmış ve bu sanatçı ile derinliğine mülakat yapılmıştır. Sanatçı taş oymacılığı işini babasından öğrendiğini, babasının ise kendi kendisini yetiştirdiğini, babasının ilk başlarda döneminde matbaanın olmadığı yöresinde kendisinden istenilen Arapça kitap nüshalarını el yazısı ile çoğaltma işini yaptığını, bunların büyük bir kısmının Kur-an’ı Kerim’den bölümler olduğunu, daha sonra yörede bulunan parlak taşlara ayetleri ucu sivri çivi-benzeri bir alet yardımıyla kazıyarak yazmaya başladığını ve sonraki dönemde bu işi meslek olarak yapıp, yöre halkı, yerli ve yabancı turistlere sattığını ifade etmiştir. Sanatçı, babasının yanında onu izleyerek ve belli bir zaman sonra deneyerek taş oymacılığına

başladığını, ancak sadece babasından almakla kalmayıp bu işe yaratıcılığı katarak çok farklı noktaya getirdiğini, bir çok şehirden getirttiği uygun taş cinslerini yontmaya başladığını belirtmiştir. Bunların arasında Dünya'nın en büyük üç mozaik müzesinden biri olan Hatay Mozaik Müzesi'nde bulunan tarihi eserler ve mozaiklerden ilham alarak oldukça benzerlerini, hatta zaman faktörü bertaraf edilirse neredeyse aynılarını yaptığını belirtmiştir. Bu açıklamalar fiziki çevre ve yöre kültürünün örtülü bilgiye yansımaları ve onu olgunlaştırması olarak kabul edilebilir. Görüşme sürecinde taş oymacılığının örtülü bilgi içerip içermediğini ortaya koymak amacıyla yukarıda belirtilen örtülü bilginin keşfedilmesine ilişkin sorular yöneltilmiştir. Alınan cevaplardan taş oymacılığının usta-çırak ilişkisine dayandığı, işin deneyim ile elde edilebildiği, ifade ederek aktarılmasından öte uygulama ile aktarılabilirliği, tamamen bireysel beceriye bağlı olduğundan taklit edilmesinin mümkün olmadığı, fiziki çevre ile ilişkili olduğu ve yörenin kültürel birikimine bağlı olduğu, ancak kültürel unsurlarla ilişkisinin zayıf olduğu ve geleneksellik özelliğinin bulunmadığı bulguları elde edilmiştir.

Antakya'nın potansiyel örtülü bilgi unsurlarından sonuncusu defne sabunudur. Ünü Palmira Kraliçesi Zenobia'dan Mısır Kraliçesi Kleopatra'ya kadar yayılan defne sabunu, deriyi ve saçları nemlendirerek canlandırması yaygın kabuldür (Giuliani, 2007: 32). Gar sabunu olarak da bilinen defne sabunu, erken ortaçağ döneminden beri yoğunlukla Suriye bölgesinde aktif olarak üretilmekte ve kullanılmaktadır. İçeriğinde zeytinyağı ve defne meyvesinden elde edilen defne yağı olmasından dolayı, zeytin ve defne ağaçlarının yetişmesine uygun iklim koşullarına sahip olan Doğu Akdeniz kıyılarında yaygın bir kullanıma sahiptir.

Antakya'da defne sabunu imal eden 14 imalatçının olduğu, bunların içerisinde beş imalatçının bu işi kırk yılın üstünde yaptıkları bilgisine istinaden, bu beş imalatçı ile derinliğine mülakat yapılmıştır. Defne sabunu imalatı için gereken hammadde defne ve zeytin ağaçlarının meyveleridir. Defne sabunu imal etmek için bu meyvelerin yağları kullanılmaktadır. Gerek defne, gerekse zeytin ağacı Antakya yöresinde oldukça verimli bir şekilde yetişmektedir. Bu geleneksel yöntem defne sabun imalatının defne ve zeytin ağaçlarının yetiştiği fiziksel çevreye bağlı olması dolayısıyla bu unsurun fiziksel çevre ile ilişkili olduğu söylenebilir. Yapılan görüşmelerde öğrenildiği üzere, geleneksel defne sabun imalatı ısıtma işlemi uygulanarak yapılmaktadır. Araştırma katılımcıları meslekleri ile ilgili, ayrı ayrı ortak bir sorunu dile getirmişlerdir. Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde Sağlık Bakanlığı'nın belirlediği standartlar, otomasyona dayalı kitle üretim şeklini dikkate alarak oluşturulmuş, bu standartlar çerçevesinde her türlü sabun üretiminin soğuk pres işlemi ile gerçekleşmesi standardı belirlenmiş olduğundan, imalat yöntemlerine bakanlığın sorun çıkardığını ifade etmişlerdir. Bakanlığın standartlarına uyan yöntem ile sabun imal etmeye başladığında, artık bu üründe 'el-yapımı, geleneksel' özelliğinin kalmayacağı, hatta farklı bir ürün elde edileceğinin altını çizmişler, belirlenen standartlara uymaları halinde bu kültürel miras, ata yadigarı mesleğin yok olacağını üzülenek belirtmişlerdir. Görüşme sürecinde defne sabun imalatının örtülü bilgi içerip içermediğini ortaya koymak amacıyla yukarıda belirtilen örtülü bilginin keşfedilmesine ilişkin sorular yöneltilmiştir. Sorulara verilen cevaplara istinaden; defne sabunu imalatının orta düzeyde usta-çırak ilişkisine bağlı olduğu ancak deneyim gerektirdiği, uygulama ile diğer kişilere aktarılabilirliği, zaman içinde taklit edilme potansiyeli içerdiği ancak imalat sürecinde 'insan' unsuruna ihtiyaç duyduğu, bunun yanı sıra bireysel beceriye çok fazla dayalı olmadığı, yapılan işin Antakya yöresinin kültürü ile bir bütünlük taşıdığı, fiziksel çevreyle ilişkili olduğu ve geleneksellik özellik taşıdığı bulguları ile defne sabun imalatının yöreye özgü örtülü bilgi içerdiği sonucu elde edilmiştir.

5.SONUÇ ve ÖNERİLER

Sözlü ve yazılı olmayan, bir eylemle veya davranışla ortaya çıkan, uzun dönemli birikim ve deneyim ile kazanılan, kısa sürede aktarılıp paylaşılamayan bilgi olarak tanımlanan örtülü bilgi, günümüz kültürel pazarlarında ayrı ve tercih nedeni özellikleri taşıyan bir değer haline gelmiş ve gelmeye devam etmektedir. Bu amaçla mevcut çalışmada, Poeolitik dönemden günümüze değin hala canlılığını koruyan Antakya'nın örtülü bilgi unsurları ortaya çıkarılmış ve bu unsurlar dünya kültür turizmine sunulmuştur. Derinlemesine mülakat ile yapılan araştırmada sonucunda Antakya'ya özgü mutfak kültürünün bir ögesi olan künefeciliğin, Antakya'da faaliyette olunan el yapımı ipekçiliğin, Antakya'da faaliyette olunan el yapımı defne sabununun ve yöre sanatçısının icra ettiği taş oymacılığının örtülü bilgi içerdiği tespit edilmiştir.

Antakya'ya özgü künefecilik, ipekçilik, ve defne sabun imalatının yöreye özgü örtülü bilgi içerdiği ve taş oymacılığı bireye özgü örtülü bilgi içerdiği bulgusunun kültür turizm pazarına kazandırılması gerekmektedir. Antakya halihazırda turizmseyahat acentelerinin kültür turu programlarına çok yeni girmiş bulunmakta olup,

ören yerleri, mozaik müzesi, St. Pierre Kilisesi'nden oluşan bir içerik ile iç ve dış turizm programlarına alınmıştır. Bu araştırma ile bunlarla birlikte örtülü bilgi unsurlarını taşıyan bu dört kültür unsurunun da programın içine alınması, Antakya için turizm pazarındaki rekabette ayırıcı bir konum sağlayacağı açıktır. Bu bağlamda turizm seyahat acentelerinin kültür programlarına yeni bir güzergah olarak eklenmesinin sağlanması, gerek yöre ekonomisi, gerekse milli değer açısından ivedilikle önerilir. Antakya için daha uzun seyahat dönemi tahsis edilerek, kültür gezilerinin içerisine defne sabunu ve ipek imalatı yapan imalathanelerin eklenmesi, turistlerin bu kültürel unsurun nasıl üretildiğini yerinde görmeleri sağlanarak ziyaretin zenginleştirilmesi, ayrıca defne sabunu ile ilgili imalatçıların ortak sorunu ivedilikle çözüme ulaşmalı, geleneksel ve/veya kültür unsuru olan ürünlerimizi, otomasyon ürünlerinden ayıracak ve yasal korumaya alacak bir çözüm sürecinin ivedilikle başlatılması önerilir.

Örtülü bilginin aktarılması gerek tecrübe ile öğrenilmesi, gerekse alıştırma sıklığı ile pekiştirilmesi dolayısıyla güçtür. Antakya örneğinde tespit edilen dört örtülü bilgi unsurlarının sürdürülebilirliği açısından korunması ve teşvik edilmesi, kültür değerlerinin sürekliliği için gereklidir. Tespit edilen örtülü bilgi unsurlarının sürekliliği ve yayılımı açısından tanıtımları, girişimleri ve eğitimleri teşvik edilmelidir. Bu bağlamda T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın '2023 Turizm Stratejisi' (www.kultur.org.tr) incelendiğinde, Hatay ili genelinde yalnızca 66 numaralı eylem planında "kültür turizmi canlandırılarak marka kültür kentlerinin oluşturulması" hedeflenmiş ve 2007-2013 yılları arasında eyleme dönüştürülmek üzere, başta 'kültürel varlıkların tespiti ve restorasyonu' olmak üzere somut kültürel miras öğelerini odak alan restorasyon ve bütçeleme çalışmalarının kapsam dahilinde olduğu görülmüştür. Bir başka deyişle, 2023 Turizm Stratejisi, 'soyut kültürel miras' olarak nitelendirilen künefe, defne sabunu ve ipekçilik gibi yöre odaklı örtülü bilgi kapsamındaki geleneklerin tanıtım ve sürdürülebilirliği ile ilgili bir çalışmayı kapsamamaktadır. Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın resmi turizm tanıtım platformu olan 'GoTurkey' web sitesinde (www.kultur.gov.tr) , Antakya örneğine konu olan örtülü bilgi kapsamındaki dört gelenek, önemleri belirtilmemek suretiyle ön plana çıkartılmamıştır.

Araştırma ile Antakya için tespit edilen dört örtülü bilgi unsurunun teşvik edilmesi kapsamında 'Ustamdan' projesi model alınabilir. Özel şirketlerin kurumsal sosyal sorumluluk projesi kapsamında ise bölge kültür ve turizminin tanıtılması, bölgeye özgü geleneklerin devamlılığının desteklenmesi için çalışmalar yapılabilir. Kurumsal sosyal sorumluluk alanında Antakya'ya uyarlanabilecek örnek ise Anadolu Efes grubunun başlattığı 'Gelecek Turizm' projesidir. Yerel gelenekleri odak alan ve sürdürülebilir bir iş planı ile yerel halkın hedef alınan geleneği devam ettirmesine olanak sağlayan lokal projeleri fonlayarak ve ünlü rehberler, gurmeler, köşe yazarlarının desteği ile tanıtımı yaparak destekleyecek bir projenin Antakya'nın örtülü bilgi kapsamındaki geleneklerine uygulanması mümkündür. Bu sayede bölgedeki örtülü bilgi geleneklerinin sürdürülebilirliğine ve turizmine katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Örtülü bilgi geleneklerinin sürdürülebilirliği açısından tanıtım potansiyeli yüksek olan yerel etkinlikler önem arz etmektedir. Antakya'da tespit edilen örtülü bilgi unsurunun sürdürülebilirliği ve turizme kazandırılması için örtülü bilginin temel taşlarından biri olan 'tecrübe ederek öğrenme' kriteri, planlanacak olan etkinliklerde esas alınabilir, belirtilen örtülü bilgi geleneklerinin her aşamasına paydaşlar mümkün olduğunca sürece dahil edilebilir. Örneğin, defne sabunu odaklı bir etkinlikte, mevsimine göre etkinlik tarihi belirlenmeli, defne meyvesi toplamak ve defne yağı üretimi, zeytin toplama ve zeytin yağı üretimi, defne sabunu üretimi gibi örtülü bilginin farklı adımlarına paydaşları dahil eden çalıştaylar düzenlenebilir. Böylece yerel halkın örtülü bilgi geleneğine olan ilgisinin arttırarak örtülü bilginin sürdürülebilirliğine destek olunabilir ve yerel turizmi farklı bir konumda ayrıcalık elde edebilir.

Bilgi Notu: Araştırmaya katkı veren her bir katılımcıya müteşekkirimiz.

KAYNAKÇA

Boiral, O. 2002, "Tacit Knowledge And Environmental Management", *LongRange Planning*, 35(3), pp. 291-317.

Bolat, S. 2009, "Örtülü Bilgi Kaynaklarının Keşfi ve Somutlaştırılması: Şirince Örneği", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(Temmuz-Aralık): s. 339-359.

- Dawson, P. 1997, "In At The Deep End: Conducting Processual Research on Organizational Change", *Scandinavian Journal of Management*, 13(4), pp. 389-405.
- Demir, A. 1996, "Through The Ages Antakya", İstanbul, *Akbank Culture And Art Publications*, Number:62.
- Doğan, H. 2006, "Kültürel Pazarlarda Örtülü Bilginin Algılanması ve Beypazarı Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 11(2), s. 85-102.
- Durna, U., Demirel, Y. 2008, "Bilgi Yönetiminde Bilgiyi Anlamak", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30 (Ocak-Haziran), s. 129-156.
- Giuliani, A. 2007, "Developing Markets for Agrobiodiversity: Securing Livelihoods in Dryland Areas", London, *Bioversity International*. pp. 31-33.
- Guntern, Gottlieb. 2010, "The Spirit of Creativity: Basic Mechanisms of Creative Achievements", Maryland, Lanham. *University Press Of America*. pp. 432.
- İbicioğlu, H., Ak, B. 2005, "Aile İşletmelerinde Aile Değerlerinin Özyetenek Oluşturma Potansiyeli: Örtülü Bilgi Eksenli Bir Analiz", *Ç.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2) s. 315-324.
- İbicioğlu, H., Doğan, H. 2006, İşletmelerde Örtülü Bilgi ve Önemi, Bursa, Ekin Yayınevi.
- Johannessen, J., Olaisen, J., Olsen, B. 2001, "Mismanagement of Tacit Knowledge: The Importance of Tacit Knowledge, The Danger of Information Technology and What To Do About It", *International Journal of Information Management*, 21(1), pp. 3-20.
- Johannessen, J., Olsen, B.; Olaisen, J. 1999, "Aspects of Innovation Theory Based on Knowledge Management", *International Journal of Information Management*, 19(2), pp. 121-139.
- Johnson, D. A. 2013, "Lost Churches on the Silk Road". *New Sinai Press*, pp. 13.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Resmi Web Sitesi, 2023 Turizm Stratejisi (<http://www.kultur.gov.tr/Eklenti/906.tstratejisi2023pdf.pdf?0>)
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, GoTurkey, Official Tourism Portal of Turkey: Hatay (<http://85.159.68.66/~goturkey/tr/pages/content/2815>)
- Lubit, R. 2001, "Tacit Knowledge and Knowledge Management: The Keys To Sustainable Competitive Advantages", *Organizational Dynamics*, 29(3), pp.164-178.
- Malone, D. 2002, "Knowledge Management A Model For Organizational Learning", *International Journal of Accounting Information Systems*, 3(2), pp. 111-123.
- Roufs, T., Roufs, K.S. 2014, "Sweet Treats around the World: An Encyclopedia of Food and Culture". Santa Barbara, California, pp. 208.
- Turgut, E., Begenirbaş, M. 2014, "İlişkisel Sosyal Sermayenin Yenilikçi Davranışa Etkisinde Örtülü Bilgi Paylaşımı Davranışının Aracılık Rolü", *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), s.146-160.
- Underwood & Underwood, 1895-1900. "Expert purchasing silk cocoons, for export to France, Antioch, Syria" https://en.wikipedia.org/wiki/File:Silkworm_Cocoon_purchasing_in_Antioch.jpg
- Watson, J., Lysonski, S., Gillan, T., Raymore, L. 2002, "Cultural Values and Important Possessions: A Cultural Analysis", *Journal of Business Research*, 55, pp. 923-31.